

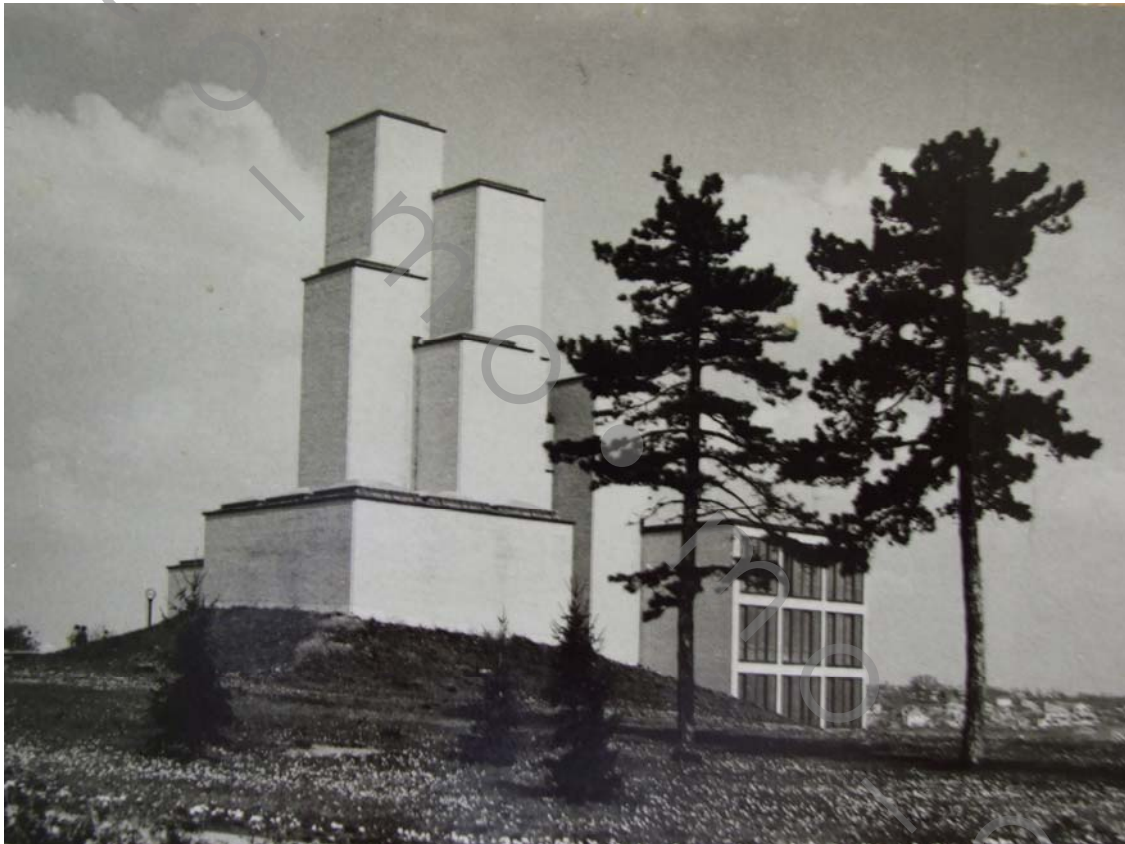
do_c_o_m_o_m_o_србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1. ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

0.1. **Наслов фотографије**
Музеј 21. октобар

0.2. **Извор**
*Архив меморијалног музеја 21. октобар, Десанкин венац бб, 34 000 Крагујевац,
Србија*

0.3. **Датум**
/

Шифра у локалној бази података
FNR-RS-034-b-0001

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА	
1.1. Данашњи назив објекта Спомен-музеј 21. октобар	3
1.2. Варијантни или претходни/оригинални назив /	4
1.3. Назив улице и број Десанкин венац бб	5
1.4. Град Крагујевац	6
1.5. Општина Крагујевац	7
1.6. Поштански број 34000	8
1.7. Држава Република Србија (изграђено у СФРЈ)	9
1.8. Позиција у оквиру глобалног позиционог система 44°1'16"N; 20°53'39"E	10
1.9. Класификација/типологија FNR – меморијални објекти: спомен-музеј	11
1.10. Статус и датуми заштите Спомен-музеј 21. октобар налази се у оквиру Спомен-парка Крагујевачки октобар, који је 1979. године проглашен за знаменито место од изузетног значаја: Одлука СО Крагујевац од 29.12.1979. год. (Службени лист СО Крагујевац бр. 18 од 29.12.1979. године, Службени гласник СРС 14/79); број у централном регистру ЗМ 9, датум уписа 11.11.1983.	12
2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА	
2.1. Оригинални нацрт/намена Одбор за подизање Спомен-парка основан је 20. децембра 1952. године са идејом да се обележи масовно стрељање цивилног становништва у Крагујевцу (21. октобар 1941. године), од стране немачке окупационе силе у Другом светском рату. Установа Спомен-парк Крагујевачки октобар основана је 1953. године. У августу исте године Градски народни одбор и Савез бораца Крагујевца расписали су конкурс за идејни пројекат Спомен-парка. Одлучено је да се парк изгради на простору тридесет заједничких гробница, месту где су сахрањени грађани Крагујевца. Један од захтева конкурсног задатка био је да се на главном приступу Спомен-парку пројектују објекти музејског и маузолејског карактера. На основу првонаграђеног решења урађен је идејни пројекат у марту 1955. године, којим је одређена позиција будуће зграде-музеја.	13

- 2.2. **Датуми: наруџбина/завршетак** 14
Пројекат спомен-музеја поверен је арх. Ивану Антићу и арх. Иванки Распоповић. Уговор са архитектама склопио је Одбор за изградњу Спомен-парка 1964. године. Главни грађевински пројекат завршен је 1967. године, али је реализација започета тек 1971. године. У међувермену, извршена је ревизија и коректура идејног пројекта спомен-парка, тако да је у Генералном плану из 1966. године уцртана тачна позиција и основа Музеја. Концепција обликовања објекта остала је иста од идеје до реализације. Међутим, од главног пројекта до извођења Музеја дошло је до неколико измена у функционалној схеми и распореду просторија. Изградња Музеја је трајала четири године (до 1975. године), а свечано отварање је било 15. фебруара 1976. године.
- 2.3. **Пројектанти архитектуре и други пројектанти** 15
Пројекат Спомен-музеја 21. октобар: арх. Иван Антић, арх. Иванка Распоповић
Урбанистичко решење Спомен-парка Крагујевачки октобар: арх. Михајло Митровић, арх. Радивоје Томић, пејзажни архитекта Смиљан Клаић
Уређење и ликовна обрада платоа музеја и централне гробнице: арх. Михајло Митровић и арх. Радивоје Томић
- 2.4. **Остале особе или догађаји везани за објекат** 16
Наручилац: Одбор за изградњу Спомен-парка
Финансирање: Фонд за изградњу, одржавање и уређење Спомен-парка, основан 1965. године
Уметничко обликовање бронзаног фриза на улазним вратима спомен музеја: вајар Никола Кока Јанковић, 1975. године.
- 2.5. **Значајне измене са датумима** 17
Објекат је оштећен у бомбардовању 1999. године. Делимично је оштећена опека на фасади и кровне ланterne.
- 2.6. **Данашња намена** 18
Намена је до данас непромењена - спомен-музеј.
- 2.7. **Постојеће стање** 19
Објекат је у лошем стању пре свега због нередовног одржавања. Делови фасаде захтевају реконструкцију јер је облога од опеке дотрајала или је оштећена у бомбардовању 1999. године. На крововима је потребно заменити старе опшивке од бакарног лима и кровне ланterne које су оштећене у бомбардовању. Неопходно је санирати проблем пропуштања воде на саставима купола. Приступни мост који води ка улазу на горњи ниво музеја је, такође, у лошем стању. Део поплочања је попуцао, део је забетониран, а на малтерисаним деловима моста дошло је до оштећења влагом. Ентеријер објекта захтева реновирање, као и редовно одржавање подних камених плоча, зидова од опеке и бетонских греда које су испуцале на неколико места.

3. ОПИС

- 3.1. **Општи опис** 20
Меморијални музеј 21. октобар налази се на приступном платоу Спомен-парка Крагујевачки октобар у Шумарицама у Крагујевцу (226мнв) и обједињује функције сакупљања, чувања, анализе и излагања докумената, артефаката и уметничких дела, која су у вези са сећањем на масовно стрељање грађана Крагујевца у Другом светском рату. Музеј својом разуђеном основом прати денivelацију терена. Обликовање објекта је решено геометријском

композицијом коју чине 33 куле једнаких квадратних основа (странице око 3м), а различитих висина (од 4м до 23,5м). Јавни део објекта нема прозоре, већ је осветљен са крова плитким четвороводним стакленим лантернама, док је на службеном делу објекта фасада застакљена. Облога фасаде је фугована црвена опека римског формата.

Функционална схема објекта састоји се од две целине: једна је јавни, изложбени простор, а друга је службени део намењен запосленима. Изложбени део објекта има два нивоа са засебним улазима. Нивои су повезани помоћу два полукружна степеништа на супротним крајевима објекта, чиме је омогућено континуирано кретање кроз музејску поставку. На доњем нивоу Музеја налази се сала за пројекције са 90 места. Службени део објекта има три нивоа са канцеларијама и засебним службеним степеништем.

У ентеријеру је видљива конструкција греда и таваница од натур-бетона, а завршна облога зидова је црвена опека која визуелно повезује ентеријер са фасадом објекта. Подови су поплочани тамносивим каменим плочама, док су два полукружна степеништа посебно обрађена комбиновањем три врсте камених облога различитих димензија, текстура и нијанси сиве боје. Вредни делови објекта су уметничка дела. На горњем нивоу изложбеног простора архитекти су оставили место у зиду за слику Петра Лубарде (*Доста крви доста убијања*). Вајар Никола Кока Јанковић је осмислио уметничко обликовање рељефног фриза *Мајке* на улазним вратима на горњем нивоу објекта.

3.2. Конструкција

21

Конструкција објекта је армиранобетонска, ливена на лицу места. Форму Музеја чини снап вертикалних високих призма (бунара), које су у својој бази повезане у једнопросторну целину, односно простор који је намењен сталној поставци. Специфично конструктивно решење остварено је тако што се изнад непрекинутог простора Музеја (без стубова) налази систем греда на различитим висинама које носе кубусе са погледом према небу. Кубуси се на врху завршавају плитким четвороводним лантернама и на тај начин стварају благо зенитално осветљење. Завршна обрада је фугована опека римског формата и у ентеријеру и на фасади објекта.

3.3. Контекст

22

Музеј се налази на подручју Спомен-парка *Крагујевачки октобар*, који је проглашен за културно добро од изузетног значаја. Одбор за подизање Спомен-парка у оквиру конкурса поставља као један од циљева – стварање савременог концепта спомен-парка. Идејни пројекат Спомен-парка *Крагујевачки октобар* настаје са циљем да се меморијални садржаји повежу са рекреативним, тако што ће места масовних гробница бити уметнички обликована и обележена савременим споменицима, док је остатак парка пројектован за слободно време и рекреацију. Планирано је да све гробнице у парку буду обележене меморијалним споменицима, али се то до данас није остварило.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1.

23

Техничка вредност

У изградњи објекта вешто је комбинована савремена техника градње у бетону са традиционалним материјалом - опеком, употребљеном као мотив завршне обраде који повезује ентеријер и фасаду објекта. Денивелација терена искоришћена је тако да је у једном делу терена, испод приступног платоа, формиран подзид у коме се налазе додатне сервисне просторије. Такође, денивелација је пружила могућност да се улаз и излаз раздвоје по нивоима, тако да се налазе један изнад другог, што омогућава континуално кретање

кроз музејску поставку. Кровне лантерне на високим кубусима су пројектоване специјално за Музеј (*custom-made*) у облику четвороводних стаклених пирамида.

4.2. Друштвена вредност

24

Изградња целокупног Спомен-парка представља својеврсни приказ друштвених идеја тог периода. Поред стручњака, у радовима учествују и омладинске бригаде кроз радне акције. Финансирање изградње музеја помогли су и радници из локалних завода *Црвена застава*, тако што је договорен додатни број радних дана од којих су приходи ишли у фонд намењен музеју.

С обзиром да је Спомен-парк културно добро од изузетног значаја није изложен великим спољним утицајима и променама. Постао је нека врста градске зелене оазе, јавни простор који служи за различите активности: одмор и рекреацију, комеморативне манифестације, културне садржаје и туристичке излете. Идеја да се повежу функције рекреативног парка и меморијалног комплекса успешно је остварена. Као главни репрезентативни објект Спомен-парка, Музеј 21. октобар је превазишао улогу меморијалног центра и постао омиљено одредиште школских екскурзија, један од најупечатљивијих градских репера, као и оквир у коме се одвијају различити културно-уметнички програми.

4.3. Културна и естетска вредност

25

Концепција Спомен-парка била је да се кроз савремено уметничко стваралаштво исказе важност овог подручја. Сам објект Музеја замишљен је као комплексно уметничко дело које чине архитектура, зидно сликарство, вајарство (улазна капија) и посебни технички детаљи (светлосне лантерне). По својој намени Музеј подразумева активности сакупљања, чувања и излагања колекције вредних уметничких дела савремених сликара и скулптора. Поред тога, важан аспект у односу према историји и образовању огледа се у издавачкој делатности, коју чине књиге поезије и прозе са темама превасходно посвећеним меморијалу. У доњем нивоу Музеја налазе се сала за пројекције и простор за привремену поставку, који омогућавају да се у самом Музеју одвијају разне културно-уметничке активности.

Позиција Музеја је у осовини улице, која се из града пење право према парку, што доприноси монументалном утиску при приласку. Објект је пажљиво уклопљен у пејзаж. Својом разуђеном основом прати валовит терен, а висина кубуса се постепено од средине објекта спушта према тлу. Компактност и затвореност фасаде Музеја остављају утисак апстрактног споменика код кога се динамика смицања и преклапања површина фасаде доживљава кретањем. Монументалност објекта није остварена величином, већ скулптуралношћу, текстуром и бојом. На униформној, затвореној фасади истиче се обликовање улазног сегмента који се састоји од више елемената - приступног моста, полукружног степеништа, разиграног снопа светиљки, улазних врата са рељефном декорацијом, плоча са натписима и скулптура. Још један издвојени амбијент у односу на јавни део објекта остварен је на службеном делу, који је окренут према истоку. Стаклена фасада омогућава поглед на пејзаж и директну везу са природним окружењем и има карактер модерног павиљона у природи.

4.4. Историјска вредност

26

У прегледима који се баве радом арх. Ивана Антића, Спомен-музеј 21. октобар се убраја у његова највећа остварења уз Музеј савремене уметности у Београду, који је, такође, пројектовао са Иванком Рапсковић.

„Никада касније, у својим бројним делима, Антић није ни издалека достигао духовни набој којим пулсирају ова два дела, рођена у заједници са Иванком

Распоповић.“ (арх. Зоран Маневић)

Након првих објављених приказа идејног решења, Музеј је у дневној штампи описан као „необична грађевина у оквиру Спомен-парка“.

Убрзо након свечаног отварања, у дневном листу *Вечерње новости* истакнуто је да Спомен-музеј „иде у ред највреднијих остварења у нашој новијој архитектури“ и да означава „јасну појаву нове формуле спомен-објекта“, (Зоран Маневић). У многим каснијим описима посебно се акцентује управо апстрактна форма објекта као „импресивна композиција правоугаоних вертикала“, (Иван Штраус).

Савременост овог дела приказана је у каталогу изложбе која се бавила ретроспективом стваралаштва Ивана Антића. Архитекта Милан Лојаница објашњава да код пројекта Музеја у Крагујевцу (као и код Музеја савремене уметности у Београду) постоји „орјентација на сасвим модерне архитектонско-урбанистичке концепте груписања једнаких корпуса – макропозиција или просторних модула, груписања у заједнице које су као метаболистичке структуре кадре да расту, множе се и деле, да се трансформишу изнутра, према неким непознатим унутрашњим захтевима“.

4.5. Генерална оцена

27

Значај Музеја 21. октобар огледа се у успешном остварењу два аспекта. С једне стране су испуњени утилитарни захтеви кроз постизање јасне функционалне схеме Музеја, а са друге је постигнута комплексност просторног доживљаја кроз геометризовану форму објекта.

Важан пример модерног приступа пројектовању представља примена просторног модуларног система, који је доследно спроведен у обликовању објекта и његовог ужег окружења.

Уклапање Музеја у пејзажно решење Спомен-парка представља специфичну вредност овог дела. Примена традиционалног материјала црвене опеке, разуђена основа која се прилагођава валовитом терену, као и ниски ивични делови објекта успостављају човекомерни и квалитет микроамбијенталних целина, упркос монументалности затворене фасаде и стриктне геометријске форме објекта.

Коначно, Меморијални музеј 21. октобар има и важну улогу репрезентативног објекта државног, односно друштвеног оквира у коме је настао.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце:

28

Чланци у часописима:

1. Јанковић, Слободан, „Спомен-парк, туга и понос града“. *Борба* (Београд), 18. 10. 1966.
2. Маневић, Зоран, „Достојан споменик жртвама и епопеји“. *Вечерње новости* (Београд), 23. 3. 1976.
3. Аноним. „Музеј у Крагујевцу“, *Архитектура урбанизам* (Београд), бр. 33-34 (1965), стр. 39.
4. Живковић, Миодраг, „Изградња Спомен-парка у Крагујевцу: овогодишњи радови“. *Светлост* (Крагујевац), бр. 26 (25. јун 1954), непагинирано.

Каталози:

1. *Архитекта Иван Антић*, (Каталог изложбе), Београд: Салон Музеја Савремене Уметности, 1975.

Књиге:

1. Андрић, Милан: *Спомен-музеј "21. Октобар"*. Спомен парк Крагујевачки октобар, Крагујевац, 1983.

2. Бркић, Алексеј: *Знакови у камену - српска модерна архитектура 1930-1950*. САС, Београд, 1992.
3. Благојевић, Љиљана: *Нови Београд: оспорени модернизам*. Завод за уџбенике, Архитектонски факултет, Завод за заштиту споменика културе, Београд, 2007.
4. Маневић, Зоран, ур.: *Лексикон неимара - Encyclopaedia architectonica*. Грађевинска књига, Београд, 2008.
5. Штраус, Иван: *Arhitektura Jugoslavije : 1945-1990*. Sarajevo: Svjetlost, 1991.

5.2. **Визуелни материјал у прилогу**

29

1. Основа приземља, *Arhitektura urbanizam 33-34*, Београд, 1965, стр. 39
2. Основа крова, *Arhitektura urbanizam 33-34*, Београд, 1965, стр. 39
3. Фотографије макете, *Arhitektura urbanizam 33-34*, Београд, 1965, стр. 39
4. Фотографија прилаза објекту, Иван Вукдраговић, децембар 2015.
5. Фотографија детаља ентеријера – сталне изложбене поставке, Иван Вукдраговић, децембар 2015.

5.3. **Подносилац извештаја/датум:**

30

Марија Мартиновић, јун 2012.; допуна: децембар 2015.